

ANNA BAĆ

Politechnika Wrocławska

(NIE) DOSTĘPNOŚĆ BUDYNKÓW UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ W PROCESIE INWESTYCYJNYM

Abstract: (Non)Accessibility of Public Buildings in the Investment Process. This article briefly presents international directions for accessibility of the environment (both build and social) for disabled people, which should guide all public undertakings in Poland. On the basis of selected buildings and public spaces in Wrocław, carried out by different city institutions the authors show activities of the City Council that are inconsistent with international directions and promote social exclusion. This article attempts to answer the questions: Why in boasting as a “meeting city” and European Capital of Culture 2016 buildings that only partially meet the demands of 21st architecture are created? Based on the observation of investment process in Wrocław one can see its weaknesses which allow a revision of official acts and indicate possible improvements of the existing situation.

Keywords: Exclusion, integration, Universal Design.

Wstęp

O konieczności zapewnienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach na zasadzie równości z innymi mówi wiele dokumentów międzynarodowych i krajowych. W dziedzinie architektury i urbanistyki krokiem w realizacji tych zamierzeń jest tzw. projektowanie uniwersalne. Zgodnie z *Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych z 2012 r.*, oznacza ono (...) *projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania* [*Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych 2012, s. 4*]. Uniwersalność odnosi się do zapewnienia równości wszystkich obywateli niezależnie od indywidualnych predyspozycji ruchowych, słuchowych, wzrokowych oraz psychicznych i umysłowych. Należy pamiętać, że wszechstronne dostosowanie przestrzeni służy wszystkim, zapewnia godne warunki dla wózków oraz osobom starszym, z wózkami dziecięcymi, poruszającym się z pomocą laski lub kul. Podobnie

– rozwiązania architektoniczne wskazane dla potrzeb osób niedowidzących – ułatwiają percepcję wszystkim użytkownikom.

Także inne dokumenty o aktualnym i globalnym charakterze podkreślają kwestie praw wszystkich obywateli, m.in. nowa Agenda Zrównoważonego Rozwoju 2030¹ z sierpnia 2015 r. Jednym z jej ważnych postulatów jest zasada równych szans (niezależnie od płci i wieku) oraz integracja społeczna [*Przekształcanie naszego świata...* 2016: 4]. W myśl tej idei projektowanie jest jednoznaczne z kształtowaniem przestrzeni, która umożliwi swobodę w jej korzystaniu oraz prowadzi do tolerancji społecznej. Ponadto unijne wytyczne określające dostępność dla osób niepełnosprawnych są zawarte m.in. w normach tzw. zrównoważoności budynków, które powinny obowiązywać także w Polsce [*Zrównoważoność...* 2013]. Wydaje się więc, że architektura uniwersalna w XXI w. jest oczywista i jej potrzeba nie podlega dyskusji.

Jednak przegląd kilku obiektów i przestrzeni publicznych we Wrocławiu zrealizowanych w ostatnich latach przez różne instytucje miejskie lub kulturalne wykazuje działania Urzędu Miasta przebiegające w sposób nie do końca zgodny z zasadami międzynarodowymi, a raczej sprzyjające wykluczeniu społecznemu. Celem pracy jest próba znalezienia odpowiedzi na pytanie: Dlaczego w mieście szczycącym się mianem „miejsca spotkań” oraz Europejskiej Stolicy Kultury 2016 – ESK powstają obiekty użyteczności publicznej jedynie częściowo spełniające podstawowe wyznaczniki architektury XXI w.?

Poddano analizie pięć nowych realizacji użyteczności publicznej: dwa obiekty reprezentatywne dla architektonicznych realizacji ESK oraz trzy zrewitalizowane przestrzenie społeczne o kluczowym znaczeniu dla centrum miasta. Dokonano wizji tych miejsc, przeprowadzono rozmowy ze stronami inwestycji i z osobami związanymi ze środowiskiem osób niepełnosprawnych we Wrocławiu oraz zbadano proces realizacji inwestycji miejskich. Dokonano przeglądu uwarunkowań formalno-prawnych oraz netografii o charakterze popularno-naukowym dotyczącej realizacji.

1. Uwarunkowania programowe

Wrocław jest bardzo prężnie rozwijającym się miastem, powszechnie cenionym za odnowione i wciąż rozwijające się centrum. Boom budowlany wciąż trwa i realizowanych jest bardzo wiele inwestycji miejskich. Medialny wizerunek aglomeracji tworzy m.in. hasło „Wrocław miastem spotkań”, a od 2008 r. miasto przygotowywało się do obchodów Europejskiej Stolicy Kultury 2016. W ramach ESK 2016 zrealizowano ok. 400 projektów i ponad 1000 wydarzeń z zakresu takich dziedzin, jak: architektura, film, literatura, muzyka, sztuki wizualne, teatr, performance i opera.

¹ Agenda jest wyrazem paradygmatu współczesności, stawiającego za podstawę i miarę szeroko rozumianej działalności człowieka trzy elementy, którymi są: zapewnienie społecznej satysfakcji, regeneracji środowiska naturalnego i trwania w biofizycznych granicach planety oraz dobrobytu gospodarczego.

Ideowo przedsięwzięciom przyświecały hasła: „Przestrzenie dla piękna”, „Metamorfozy kultury” oraz „Różnorodność”. Budżet przeznaczony na obchody wyniósł ok. 97 mln zł [*Uchwała nr 121/2015*, 2015: 1]. Na szczególną uwagę zasługuje projekt i realizacja dzielnicy miasta „Nowe Żerniki”, która w założeniach ma nawiązywać do znanego międzywojennego osiedla WUWA. Odbyło się wiele imprez i wykładów poświęconych m.in. przestrzeniom publicznym oraz ich roli w kształtowaniu postaw i tożsamości społecznej. Obok wzmiankowanego osiedla projektami „Odzyskiwanie piękna” i „Nowe przestrzenie dla piękna” objęto 17 obiektów (w tym rewitalizacje i obiekty nowo projektowane) [*Europejska Stolica Kultury... 2015*: 126]. Od kilku lat każdy obiekt zrealizowany w mieście, począwszy od małej architektury po budynki publiczne musiał być wyposażony w logo ESK. Wśród przedsięwzięć ESK 2016 odbyły się imprezy i projekty dedykowane problematyce dostępności, jak projekcje filmów dla osób niedowidzących czy przedstawienia z udziałem grup nazwanych jako „wykluczone”, m.in. osób starszych z domów opieki i upośledzonych umysłowo.

W mieście istnieje Wrocławski Program Działań na rzecz osób niepełnosprawnych „Bez barier” na lata 2015-2017, przyjęty 15 stycznia 2015 r. uchwałą Rady Miejskiej [*Uchwała nr VI/44/15 Rady Miejskiej Wrocławia*, 2015: 2-5]. Głównym jego celem jest: tworzenie warunków do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym osobom niepełnosprawnym oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych. W programie czytamy o projektowaniu, które ma umożliwiać użytkowanie otoczenia przez ludzi w każdym wieku, z różnymi stopniami sprawności ruchowej czy intelektualnej z uwzględnianiem takich czynników, jak zdolność pojmowania, poruszania się, widzenia, a także wrażliwości na środowisko. Priorytetowym zadaniem miasta ma być realizacja idei projektowania uniwersalnego, jako czynnika warunkującego dostępność architektoniczną oraz dostępność przestrzeni publicznej i usług, a także koordynacja między organizacjami i instytucjami działającymi w tym obszarze. Organem nadzorującym jest Dyrektor Departamentu Spraw Społecznych, który realizuje zasady programu przy udziale Rady Konsultacyjnej ds. osób niepełnosprawnych. W skład rady wchodzi Rzecznik ds. Osób Niepełnosprawnych. W mieście działa Sejmik Osób Niepełnosprawnych oraz inne organizacje pozarządowe dedykowane równouprawnieniu. Odbywa się także wiele przedsięwzięć wspierających włączenie społeczne osób niepełnosprawnych oraz promujących dobre postawy i działania podejmowane przez instytucje, firmy i osoby fizyczne.

Bardzo ważnym, ale niezrealizowanym projektem z ostatnich lat była próba stworzenia przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej wraz ze spółką Wrocławskie Mieszkania Wrocławskiego Centrum Wsparcia Osób z Niepełnosprawnością – WCWON. Centrum miało umożliwiać kompleksowe wsparcie osób z niepełnosprawnością

w jednej lokalizacji, która miała być wzorcowo dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami różnego typu².

2. Wybrane realizacje

Inwestycje publiczne w mieście w zależności od funkcji i skali realizowane są przez Zarząd Inwestycji Miejskich – ZIM, Zarząd Dróg i Utrzymania Miasta – ZDiUM, jednostki kulturalne czy spółki miejskie. Przystudiowano przypadki pięciu inwestycji realizowanych w czasie przygotowań do obchodów ESK 2016. Kryterium wyboru było znaczenie miejsc w przestrzeni miasta oraz dostępność materiałów badawczych³.

W 2013 r. oddano do użytkowania zmodernizowany i rozbudowany teatr muzyczny Capitol, który otrzymał nagrodę w plebiscycie „Wrocław bez barier” w kategorii miejsca dostępne dla wszystkich. W wielu wywiadach, zdaniem Rzecznika ds. Osób Niepełnosprawnych, nowy obiekt uchodzi za modelowy przykład przystosowania budynku. Inwestorem był teatr miejski – jednostka kulturalna Wrocławia. W mediach zadeklarowano liczne konsultacje z osobami poruszającymi się na wózkach oraz pełną dostępność obiektu. W praktyce okazało się, że widowiska odbywające się na jednej z dwóch, mniejszej scenie, tzw. Scenie Ciśnień są niedostępne dla wózkowiczów, ponieważ kasa nie sprzedaje dla nich biletów.

Pod koniec 2015 r. wykonano remont Zaułku Solnego, znajdującego się przy Placu Solnym przy południowo-zachodniej części Rynku, stanowiącego bardzo popularny i ważny pieszy szlak w centrum. Łączy on rynek miejski z popularną we Wrocławiu oraz unikalną w skali Polski Dzielnicą Czterech Wyznań. Renowacja wywołała powszechną dyskusję nie tylko na temat estetyki nowej bramy, ale także na temat niewykorzystanej okazji do udroźnienia zaułka dla osób poruszających się na kółkach (wózkowiczów, rowerzystów czy wózków dziecięcych). Osoby te muszą objeżdżać przejście nieprzystosowaną trasą liczącą około 300 m.

W ostatnim czasie ZIM przeprowadził rewitalizację bulwaru Xawerego Dunińskiego, który przywrócił mieszkańcom miasta dostęp do rzeki. Przestrzeń, silnie związana z Odrą, łącząca historyczną zabudowę Ostrowa Tumskiego z takimi obiektami

² Na terenie Centrum przewidywano: Dział Adaptacji Osób Niepełnosprawnych, Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności, Wypożyczalnię sprzętu rehabilitacyjnego, Centrum asystentów osobistych osób z niepełnosprawnością, Punkt obsługi świadczeń, Punkt obsługi zadań związanych z rehabilitacją zawodową oraz Punkt informacyjny. Miejsce to miało być odpowiedzią na postulaty środowisk osób z niepełnosprawnością, dotyczące poprawy jakości obsługi oraz miało umożliwić skupienie obecne rozproszonych miejsc, w których osoby z niepełnosprawnością mogą uzyskać pomoc i niezbędne informacje.

³ Na stronach internetowych poświęconych ESK 2016 brak jest informacji dotyczących architektonicznych osiągnięć przedsięwzięcia, z wyjątkiem osobnej strony internetowej dedykowanej osiedlu „Nowe Żerniki”. Ze względu na brak dokładnych danych i trudnej dostępności materiału badawczego pominięto tę ważną część dorobku ESK 2016.

mi, jak Hala Targowa, Akademia Sztuk Pięknych, Muzeum Narodowe, w założeniach projektowych miała być dostosowana dla różnych grup użytkowników. Projekt zakładał m.in. realizację muru oddzielającego rzekę od chodnika dla pieszych zasłaniając tym samym widok dla dzieci i osób poruszających się na wózkach. Po licznych protestach m.in. znanego wrocławskiego blogera-wózkowicza oraz po interwencji prezydenta miasta, nowo wybudowany ceglany mur liczący ponad 130 cm obniżono do 90 cm, podnosząc posadzkę. Warto dodać, że przed rewitalizacją murek miał wysokość 60 cm i nie stanowił przesłony optycznej.

W kwietniu 2016 r. we Wrocławiu zakończyła się przebudowa odnowionej kilka lat wcześniej nawierzchni Rynku w celu dostosowania jej do poruszania się osób niepełnosprawnych. Realizacja we wrześniu tego samego roku otrzymała nagrodę w ogólnopolskim konkursie „Lider Dostępności”. Ze względu na znaczne korzyści dla osób w obuwii na wysokich obcasach nazwaną ją *szpilkostradą*. Nowa kostka w dużym stopniu pomaga wózkowiczom, ma mniejsze odstępy i jest równiejsza niż poprzednia. Jednak układ licznych ogródków – pubów i restauracji pozbawił osoby niewidome i niedowidzące linii i punktów odniesienia potrzebnych do poruszania się, jakimi niegdyś były krawężniki. Przy realizacji *szpilkostrady* pominięto ich potrzeby.

Jedną z najnowszych realizacji ZIM-u oraz sztandarową realizacją ESK z 2016 r., to Centrum Biblioteczno-Kulturalne FAMA na Psim Polu, długo wyczekiwane przez mieszkańców miejsce, w którym odbywać się mają liczne imprezy, wystawy, zorganizowane warsztaty i zajęcia. Wizja lokalna wykazała, że sala widowiskowa przewidziana na 160 miejsc ma niedostępną scenę, wózkowicz także nie wjedzie na taras, w obiekcie jest jedynie jedna toaleta dla niepełnosprawnych, a szatnie i sanitariaty przy salach są zbyt małe, żeby osoba na wózku mogła z nich skorzystać. W budynku występuje także często stosowane rozwiązanie praktycznie uniemożliwiające osobom na wózkach korzystanie z toalet z powodu zbyt małej przestrzeni manewrowej kolidującej z komunikacją ogólną oraz z powodu instalowania samozamykaczy (ten problem zostanie rozwinięty w dalszej części opracowania). Ponadto w budynku wszystkie kontakty zlokalizowano na wysokości niedostępnej dla wózkowiczów, co dyskryminuje ich zatrudnienie w FAMIE. Zaprojektowana w foyer wysoka lada biblioteczna w swoim pierwotnym kształcie uniemożliwiała obsługę dzieci oraz osób na wózkach. Jeszcze przed oddaniem FAMY do użytkowania zarząd obiektu musiał odmówić organizacji występów dzieci poruszających się na wózkach, ponieważ wspomniana scena jest dla nich niedostępna.

W żadnym z opisywanych przykładów dostępność dla innych grup poza wózkowiczami nie została uwzględniona. Jest to nieuzasadnione tym bardziej, że nakłady finansowe związane z prowadzeniem osób niewidomych i niedowidzących w przestrzeni miejskiej wiązały się jedynie z zastosowaniem odpowiednich nawierzchni (więcej na ten temat w dalszej części opracowania).

3. Uwarunkowania formalno-prawne a praktyka

Polskie przepisy nie pozostawiają wątpliwości, że budynki użyteczności publicznej powinny być przystosowane dla osób niepełnosprawnych. Jednak *Prawo budowlane* i *Warunki Techniczne* – WT nie w pełni precyzują dostępność architektury. W dokumentach tych znajduje się zapis o obiekcie budowlanym, który powinien zapewnić niezbędne warunki do korzystania z obiektów użyteczności publicznej (i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego) przez osoby niepełnosprawne w szczególności osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich [*Prawo budowlane* 2016, art. 5]. W WT podano ok. 40 wytycznych dotyczących osób niepełnosprawnych przy projektowaniu. Jednak sposób ich sformułowania umożliwia dowolną ich interpretację, co więcej niektóre przepisy wykluczają się wzajemnie. Przykładem są wspomniane samozamykacze stosowane na drzwi konieczne w związku z ochroną przeciwpożarową, które stanowią dużą barierę dla osób starszych (słabych fizycznie) i poruszających się na wózkach. Mankamentem jest również wskazana szerokość drogi ewakuacyjnej, której minimalny wymiar (1,4 m z dopuszczalnym zmniejszeniem szerokości do 1,2 m w przypadku ewakuacji nie więcej niż 20 osób) nie pozwala na swobodny obrót wózkowicza, dla którego wymagana powierzchnia manewrowa to 1,5 na 1,5 m.

Osobnym zagadnieniem, powodującym trudności przy projektowaniu, są różnice w potrzebach osób o różnych stopniach niepełnosprawności. Udogodnienia dla osób niewidomych, takie jak specjalne ścieżki dotykowe czy zmiany faktury nawierzchni mogą być uciążliwe dla wózkowiczów, dlatego tak ważny jest kompromis oraz znajomość potrzeb wszystkich grup społecznych [Błaszak, Przybylski 2010, s. 50-51]. W ramach podstawowego wyposażenia dla osób niedowidzących i niewidomych należy zadbać jedynie o zmianę nawierzchni, na taką, która przez odpowiednią kolorystykę i perforacje poprowadzi osoby z wadami wzroku tzw. ścieżką dotykową. W przestrzeniach otwartych na skrzyżowaniach (oznaczonych) ciągów pieszych z ruchem kołowym wskazane jest zapewnienie informacji głosowej o parametrach sprzyjających tej grupie. W przestrzeniach zamkniętych należałoby jedynie zapewnić tabliczki z napisami braillem oraz tabliczki z rozplanowaniem pomieszczeń. Inne wymagania związane są z poprawą dostępności dla osób niesłyszących i niedosłyszących, dla których należałoby stosować tablice indukcyjne i tyflobliczki [*Polski Związek Niewidomych* 2016: 20-36].

W praktyce brakuje kontroli zgodności rozwiązań architektoniczno-budowlanych z przepisami prawa, ponieważ zazwyczaj pozostawia się to po stronie projektantów, którzy ponoszą całą odpowiedzialność za dostępność obiektu. Odbiory budowlane zazwyczaj nie są dedykowane dostępności dla niepełnosprawnych. Jednocześnie ZIM stawia wysokie wymagania powierzchniowe i niskie kosztowe dla inwestycji publicznych. Obserwowane próby wdrażania lepszego przystosowania obiektów są redukowane z powodu braku środków. Przykładem z innych realizacji miejskich są możliwości stosowania wind lub choćby miejsc na windy do zamontowania w przy-

szłości, które nie spotykają się z przychylnością urzędników⁴. Z kolei użytkownicy (instytucje i organizacje publiczne) nie zawsze są zorientowane na osoby niepełnosprawne, czy to jako potencjalnych pracowników czy użytkowników. Powstaje luka formalna dobrze widoczna na przykładzie FAMY. Rzecznik ds. Osób Niepełnosprawnych dokonał inspekcji obiektu, stwierdził wiele nieprawidłowości, co jednak nie odniosło żadnego skutku czy to w postaci uwag do ZIM czy wskazań dla zarządcy obiektu. Ten zaś stwierdził, że skoro przedstawiciel środowiska niepełnosprawnych nie podnosi kwestii problematycznych – to opiekun budynku nie ma takiego obowiązku. Być może ze względu na oczywistą dyskryminację wózków do sceny zostanie dobudowana rampa lub podnośnik.

Analiza procesu inwestycyjnego pozwala na stwierdzenie, że we wrocławskich instytucjach publicznych brakuje systemu weryfikacji nowo projektowanych lub modernizowanych obiektów pod kątem niepełnosprawnych. Osoby odpowiedzialne za taki stan rzeczy (pracownicy właściwych departamentów, ZIM, Rada Konsultacyjna) nie są go świadome. Odpowiedź urzędnika państwowego na zapytanie o nieprawidłowości sprowadza się do stwierdzenia: *obiekty zrealizowano zgodnie z prawem i w porozumieniu z użytkownikiem oraz stwierdzone nieprawidłowości należy zgłosić do urzędu na piśmie*. Potwierdza to ww. luki w prawie, które są wykorzystywane w sposób świadomy lub nie. Rola Rzecznika ds. Osób Niepełnosprawnych nie wiąże się z klarowną procedurą weryfikacji projektów oraz brakuje zespołu osób o różnych niepełnosprawnościach, które oceniałyby założenia programowe oraz projekty pod kątem potrzeb swojej grupy. Nie odnaleziono zasad formułowania programów funkcjonalno-przestrzennych, które uwzględniałyby uniwersalność obecną w hasłach politycznych miasta. Brakuje dokumentów wykonawczych regulujących poprawę istniejącej sytuacji. Wydaje się, że wśród urzędników brakuje nawet świadomości problematyki dostępności instytucji i obiektów publicznych, które w szczególności powinny promować architekturę bez barier. Uwagę zwraca rozbieżność medialna od realiów (nieдоступna jedna z sal widowiskowych w Capitolu czy nieprzystosowanie Centrum Kultury FAMA).

4. Edukacja

Sytuacja jaka ma miejsce we Wrocławiu (zapewne także w innych miastach Polski) związana jest z ogólnie niskim poziomem świadomości społecznej, który nie sprzyja tworzeniu tzw. przyjaznej przestrzeni integracji [Grabowska-Pałecka 2004, s. 8]. Skutki tego braku przejawiają się w postaci obojętności społecznej, przytoczonych niedociągnięciach w najnowszych obiektach, a także w ogólnej atmosferze poczucia braku odpowiedzialności za niedostępność przestrzeni publicznych sprzyjającą

⁴ Fragment przygotowany na podstawie doświadczeń własnych autorki pracy, jak również innych projektantów, których nazwisk nie podano.

wykluczeniu społecznemu. Jednym ze sposobów radzenia sobie z tą sytuacją jest zapewne doświadczanie, codziennie współuczestniczenie, kontakt osób „sprawnych” i niepełnosprawnych w życiu publicznym. Miejscem, gdzie w szczególności integracja powinna być wdrażana są placówki oświatowe, gdzie mogą kształtować się pozytywne postawy wobec różnorodności. Istotne jest, aby szkoły i przedszkola przystosowane były dla osób o różnych potrzebach budując od najmłodszych lat więzi i porozumienie. Takimi obiektami są tzw. placówki integracyjne [Wołoskiuk 2013: 70-72], jednak ich liczba jest niezadowalająca (w woj. dolnośląskim mniej niż jedna trzecia). Analiza obiektów edukacyjnych i możliwości ich przystosowania choćby pod kątem wózkówczków wskazuje modernizacje (przebudowy, termomodernizacje, remonty techniczne), jako najbardziej sprzyjające wprowadzaniu udogodnień architektonicznych. Jednak jak wykazuje praktyka, próby poprawy dostępności podejmowane przez niektórych projektantów w odnawianych placówkach na terenie Wrocławia, wiążą się z odmową ZIM. Uzasadnieniem jest brak środków oraz fakt „przepuszczania” takich (niedostosowanych) obiektów przez Wydział Architektury i Budownictwa. Oczywiście nasuwa się pytanie czy Urząd Miasta jest kompetentny do merytorycznej weryfikacji rozwiązań budynkowych przy wydawaniu pozwolenia na budowę. Dodatkowo Departament Edukacji w tego typu przypadkach potwierdza brak konieczności dostosowania przebudowywanych obiektów. Rzutuje to na niedostępność wielu placówek oświatowych oraz znacznie utrudnia integrację społeczną. Podstawową rekomendacją w tym zakresie byłoby zdefiniowana polityka społeczna miasta i płynące za nią środki finansowe przeznaczone na tworzenie (nowo projektowanych i modernizowanych) obiektów edukacyjnych, kulturalnych i oświatowych o charakterze integracyjnym oraz szerokie poparcie medialne dla podejmowanych działań.

Osobnym zagadnieniem jest jakość kształcenia zawodowego architektów i urbanistów czy konserwatorów zabytków, które w zakresie dbałości o zapewnienie pełnej dostępności osobom o różnych stopniach sprawności odstaje od zaleceń międzynarodowych. Wyżej ceni się walory estetyczne tzw. design architektury i przestrzeni oraz historyczne, niż ich przystosowanie. Ponadto zdaje się, że w większości projektanci pragną zadziwiać architekturą, zapominając o jej funkcjonalności i potrzebach osób niepełnosprawnych. Projektowanie uniwersalne nie jest obowiązującym trendem, a jedynie zagadnieniem niszowym często lekceważonym w pracach studenckich. Pokutuje brak wiedzy na temat dostosowania pomieszczeń i przestrzeni dla niepełnosprawnych. Warto wspomnieć, że w innych ośrodkach akademickich w Polsce projektowanie uniwersalne jest przedmiotem obowiązkowym, na którym studenci doświadczają problemów osób niepełnosprawnych, m.in. przez ćwiczenia symulacyjne. Ciekawostką może być to, że zarówno budynek mieszczący ZIM na ul. Januszewickiej, jak i Wydział Architektury PW na ul. Bolesława Prusa nie są dostępne dla osób poruszających się na wózkach, ani dla osób o innych niepełnosprawnościach. W obu obiektach występują przystosowane toalety, lecz nie ma możliwości wejścia do budynku ani poruszania się między kondygnacjami (brak odpowiednich wind). Tu remedium dla stolicy Dolnego

Śląska byłoby promowanie wśród dydaktyków, studentów i decydentów swoistej potrzeby oraz mody projektowania uniwersalnego.

Podsumowanie

Opisane inwestycje publiczne we Wrocławiu z powodu barier architektonicznych nie zapewniają pełnego i aktywnego udziału niepełnosprawnych w życiu miasta. Hasła ESK 2016, zwłaszcza obecne na plakatach podsumowujących przedsięwzięcie, które głoszą „Kultura jest w nas” wydają się nie w pełni adekwatne do sytuacji. ESK 2016 jawi się raczej jako niewykorzystana szansa na poprawę podejścia do problematyki nieobecności i świadomego lub nieświadomego wykluczenia osób niepełnosprawnych z życia społecznego i kulturalnego miasta. Niewykorzystana tym bardziej, że jej sfinansowanie wyniosło dziesiątki mln zł, nie pozostawiając po sobie, poza kilkoma przedsięwzięciami, istotnego wkładu w uniwersalną architekturę Wrocławia. W pracy dokonano analizy kilku wybranych realizacji użyteczności publicznej, jednak świadczą one dobitnie o występowaniu rozdźwięku między deklarowanymi hasłami ESK 2016 i ustawami Rady Miasta a obiektami z ostatnich lat.

Obserwacja procesu realizacji inwestycji miejskich w odniesieniu do wytycznych projektowania uniwersalnego wykazała, że jego najsłabszym elementem jest tzw. czynnik ludzki i przede wszystkim niski poziom świadomości społecznej osób, które ze względu na zajmowane stanowiska i wykonywaną pracę powinny stać na straży równości wszystkich użytkowników środowiska zbudowanego. Przede wszystkim brakuje narzędzi wykonawczych oraz ustalonych procedur, które umożliwią odpowiednie zaplanowanie, projektowanie i realizacje miejskich przedsięwzięć, tak aby nie pomijały podstawowych praw każdego obywatela. Wskazane jest powołanie niezależnego organu, który pełniłby funkcje doradcze, eksperckie oraz gromadzenia wiedzy i doświadczeń z inwestycji miejskich z wykorzystaniem technik ewaluacji obiektów. Zapewne kwestie (nie)dostępności powinny cieszyć się większą popularnością medialną, która wytworzy trend sprzyjający zainteresowaniu społecznemu i wpłynie na zmianę systemu edukacji (od podstawowej do wyższej) ku integracji. Jak wspomniano za szczytną polityką miasta musi podążać zrozumienie i poparcie przede wszystkim samych urzędników oraz społeczeństwa, a także odpowiednie środki finansowe. Wszelkie rewitalizacje powinny być polem do zapewnienia dostępności. W tym miejscu warto wspomnieć o programie realizowanym od 2016 r. w Madrycie o nazwie MAD-RE [*Plan MAD-RE 2016*]. Jego celem jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju miasta przez rewitalizację tkanki miejskiej. Obejmuje ona m.in. równoległe dostosowanie istniejących przestrzeni publicznych i obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych i starszych oraz poprawę efektywności energetycznej zabudowy. Modernizacja czy przebudowa obiektów jest bezpośrednio zwrócona na poprawę jakości życia wszystkich użytkowników oraz ochronę środowiska naturalnego. Taki program jest wzorcową rekomendacją dla Wrocławia i innych miast w Polsce.

Architekci, urbaniści, osoby odpowiedzialne za kreowanie przestrzeni publicznych tworząc architekturę nowoczesną i estetyczną powinni pamiętać o zasadzie pełnego, całkowitego i powszechnego użytkowania budynku czy przestrzeni, w których osoba niepełnosprawna może funkcjonować na równi z innymi bez utraty osobistej godności i oddzielenia.

Od Autorki

Kontynuacja wątków zawartych w pracy znajduje się w artykule zgłoszonym do monografii pod tytułem Architektura bez granic. Miasto – stolica kultury – wyzwania i efekty.

Część materiału badawczego do prezentowanego tekstu została zebrana przez Zuzannę Górę, za co serdecznie dziękuję.

Literatura

- Błaszak M., Przybylski Ł., 2010, *Rzeczy są dla ludzi. Niepełnosprawność i idea projektowania*. Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016*, 2015, *Przestrzenie dla piękna. Projektowane*, Biuro Festiwalowe IMPART, Wrocław.
- Grabowska-Patecka H., 2004, *Niepełnosprawni w obszarach i obiektach zabytkowych. Problemy dostępności*. Politechnika Krakowska, Kraków.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku z 13 grudnia 2006 r.*, Dz. U. 2012, poz. 1169, [<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120001169>, dostęp: 30/08/2016 r.].
- Plan MAD-RE*, 2016, Portal miasta Madrytu, [<http://www.madrid.es/portales/munimadrid/es/Inicio/Vivienda-y-urbanismo?vgnextfmt=default&vgnextchannel=593e31d3b28fe410VgnVCM1000000b205a0aRCRD&vgnextoid=593e31d3b28fe410VgnVCM1000000b205a0aRCRD>, dostęp: 10.09.2016 r.]
- Polski Związek Niewidomych*, 2016, *Projektowanie i adaptacja przestrzeni publicznej dla osób niewidomych i słabowidzących*. Warszawa.
- Prawo budowlane*, 2016, Dz. U. poz. 290 z 2016 r., [<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19940890414>, dostęp: 01.09.2016 r.].
- Przekształcanie naszego świata: Agenda na Rzecz ZR – 2030*, 2016, [<http://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/post-2015-development-agenda/>, dostęp: 13.05.2016].
- Uchwała nr VI/44/15 z 15 stycznia 2015 r. w sprawie przyjęcia Wrocławskiego Programu Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Bez barier” na lata 2015-2017*, 2015, Rada Miejska Wrocławia, Wrocław, [<http://bip.um.wroc.pl/arttykul/305/19560/wroclawski-program-dzialan-na-rzecz-osob-niepelnosprawnych-bez-barier-na-lata-2015-2017>, dostęp 3.09.2016 r.].

Uchwała nr 121/2015 Rady Ministrów w sprawie ustanowienia programu wieloletniego pn. „Europejska Stolica Kultury 2016”, 2015, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa.

Warunki Techniczne, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, Dz. U. poz. 1422, 2015, [http://www.a-ronet.pl/a_prawo/ustawy/2015_1422.pdf, dostęp: 1.09.2016 r.].

Wołosiuk B., 2013, *Integracja osób z niepełnosprawnością – możliwości i bariery*. Rozprawy Społeczne, nr 1(VII).

Zrównoważoność obiektów budowlanych. Ocena zrównoważoności budynków, 2013, PN-EN 15643-1.